

➤ منظور از تاریخ علم منطق، **زمان تولد و چگونگی شکوفایی و رشد این دانش** به عنوان مجموعه‌ای مدوّن است

● **تاریخ تولد "منطق تکوینی" مقارن با تاریخ تولد انسان است**

● منطق به عنوان دانشی مستقل و مجموعه‌ای از قواعد مدون اندیشه، سالها پس از خلقت انسان تألیف و تدوین شده است. (منطق تدوینی)

● شواهد موجود است که نشان‌دهنده آثاری از تفکر منظم انسان در **مراکز تمدن قدیم**، مانند **ایران، چین و هندوستان** است.

● بستر تاریخی و فضای فکری پیدایش علم منطق در سرزمین یونان با اندیشورانی که به زبان یونانی "**سوفیست**" یعنی حکیم و دانشور نامیده می‌شدند، ارتباطی مستقیم داشته است.

● ایشان معلمانی حرفه‌ای بودند که فن خطابه و مناظره را تعلیم می‌دادند و وکلای مدافعی را - که در آن روزگار بازار گرمی داشتند - برای دادگاهها می‌پروراندند.

● در چنین فضای اندیشه‌ای و آشوب فکری، دانشمندانی چون **سقراط، افلاطون و ارسطو** در صدد برآمدند تا در مقابل سوفیستها روشی را برای جریان اندیشه صحیح تدوین کنند تا به وسیله آن بتوان درستی یا نادرستی استدلال را تشخیص داد.

● بدین ترتیب علم منطق در سرزمین یونان و در حدود چهار قرن قبل از میلاد، به عنوان دانشی مستقل و مدوّن پا به عرصه وجود نهاد.

● در **زمان مأمون عباسی در سال ۲۲۷ هجری** مرکزی به نام "**بیت الحکمه**" در **بغداد** بنیان نهاده شد که در آن برخی از دانشهای یونانی از جمله منطق نیز تدریس می‌شد.

● کتابهای منطقی ارسطو - در مجموع هشت رساله بود و در قرن ششم میلادی مجموعه آنها "**ارغنون**" نام گرفت - همگی در همین زمان به عربی ترجمه شد.

● همچنین مقدمه معروف **فرفوربوس** بر منطق ارسطو به نام "**ایساغوجی**" نیز با عنوان "**مدخل**" به عربی ترجمه شد و در ردیف کتب هشت‌گانه ارسطو قرار گرفت.

● پس از ورود منطق در حوزه فرهنگ اسلامی، این علم به سرعت در میان مسلمین نفوذ و گسترش یافت. دانشمندان مسلمان پس از فراگیری صحیح و دقیق این دانش با دسته‌بندی و تنقیح مباحث، شرح و تفصیل آن و افزودن بحثهای دقیق به پیش‌برد منطق همت گماشتند.

معرفی برخی از دانشمندان صاحب نظر در دانش منطق :

<p>● وی پدر منطق اسلامی شناخته شده</p> <p>● شرحهای متعددی بر آثار منطقی ارسطو نوشته است.</p> <p>● فارابی نخست از شاگردان "بیت الحکمه" بود و سپس از استادان برجسته آنجا شد.</p> <p>➤ مهم‌ترین اثر منطقی او اوسط کبیر و مجموعه‌ای است که با عنوان منطقیات فارابی به چاپ رسیده است</p>	<p>ابونصر محمد بن طرخان فارابی ملقب به معلم ثانی (۳۳۸ - ۲۵۷ هـ)</p>
<p>● وی بزرگ‌ترین منطق‌دان مسلمان است.</p> <p>● ابوعلی در منطق دارای تألیفات بسیاری، چون منطق شفا، نجات، دانش‌نامه علائی و منطق اشارات است.</p> <p>➤ تدوین منطق در دو بخش تعریف و استدلال، به جای نه بخش که با سلیقه ارسطو سازگار بوده است، به ابتکار ابن‌سینا در فرهنگ اسلامی تأسیس شده است</p>	<p>ابوعلی حسین بن عبدالله بن سینا ملقب به شیخ الرئیس (۴۲۸ - ۳۷۰ هـ)</p>
<p>● وی از مردم ساوه بود.</p> <p>● مهم‌ترین کتاب منطقی وی، که امروزه یکی از متون درسی دانشگاه الازهر مصر است، البصائر النصریه نام دارد.</p> <p>➤ او همچنین دارای آثاری در منطق به زبان فارسی است که با عنوان تبصره و دو رساله دیگر در منطق به چاپ رسیده است</p>	<p>زین‌الدین عمر بن سهلان ساوی (م ۴۵۰ هـ)</p>
<p>● وی بسیاری از کتب منطق ارسطو را شرح کرد.</p> <p>● کتابهای او در منطق عبارت است از: الضروری فی المنطق، شرح کتاب مقیاس، شرح کتاب برهان، تلخیص برهان و تلخیص سفسطه.</p>	<p>ابوولید محمد بن احمد بن رشد (۵۹۵ - ۵۲۰ هـ)</p>
<p>● وی مؤسس "مکتب اشراق" است.</p> <p>● شیخ اشراق در برخی از مباحث منطقی آرای خاصی دارد که در آثار منطقی او طرح شده است.</p> <p>➤ کتب منطقی وی عبارت‌اند از: مطارحات و مشارعات، تلویحات و حکمة الاشراق (بخش اول).</p>	<p>ابوالفتوح شهاب‌الدین یحیی بن حبش امیرک سهروردی ملقب به شیخ اشراق (۵۸۷ - ۵۴۹ هـ)</p>
<p>● وی بهترین شرح اشارات و نیز مهم‌ترین کتاب منطقی به زبان فارسی، یعنی اساس الاقتباس را نگاشته است.</p> <p>➤ کتاب معروف دیگر خواجه در دانش منطق، التجريد فی علم المنطق است</p>	<p>محمد بن محمد بن حسن طوسی ملقب به خواجه نصیرالدین (۶۷۲ - ۵۹۷ هـ)</p>
<p>● وی یکی از شاگردان ممتاز و نامی خواجه نصیر طوسی است.</p> <p>➤ کتب منطقی او عبارت‌اند از: دره التاج (بخش اول و دوم آن) و نیز شرح حکمة الاشراق، که بخش اول آن منطق است</p>	<p>محمود بن مسعود ملقب به قطب‌الدین شیرازی (۷۱۰ - ۶۳۴ هـ)</p>

<p>ابومنصور حسن بن یوسف بن علی بن مطهر حلّی ملقب به علامه حلّی (م ۷۲۶ هـ)</p>	<p>وی از شاگردان خواجه نصیر و شارح بعضی از آثار منطقی و کلامی او است.</p> <p>معروفترین کتاب منطقی علامه الجواهر النضید فی شرح کتاب التجرید است.</p> <p>علاوه بر این بخشی از کتاب الأسرار الخفیه او به علم منطق اختصاص دارد.</p>
<p>محمود بن محمد بن رازی ملقب به قطب‌الدین رازی (۷۶۶ - ۶۹۴ هـ)</p>	<p>وی شروخی بر کتب مهم منطق، مانند رسالة شمسیه (تألیف کاتبی قزوینی)، مطالع الانوار (تألیف ارموی) و نیز شرح اشارات خواجه نگاشته است.</p> <p>➤ شرح شمسیه و شرح مطالع او از کتب متداول حوزه‌های علمی قدیم بوده است.</p>
<p>صدرالدین محمد بن ابراهیم شیرازی ملقب به صدرالمتألهین (۱۰۵۰ - ۹۸۰ هـ)</p>	<p>وی مؤسس "حکمت متعالیه" است.</p> <p>کتابهای منطقی او عبارت است: رسالة فی التصور و التصدیق، حواشی بر منطق حکمة الاشراق، اللمعات المشرقیه فی الفنون المنطقیه، که با عنوان منطق نوین به فارسی ترجمه شده است.</p>
<p>حاج ملاهادی سبزواری (۱۲۸۹ - ۱۲۱۲ هـ)</p>	<p>وی برجسته‌ترین شاگرد مکتب صدرالمتألهین است.</p> <p>مهم‌ترین تألیف او در منطق، منظومه الالّی المنتظمه و شرح آن است. که هم‌اکنون نیز از کتب درسی حوزه‌های علمیه به شمار می‌رود.</p>

● منطق ارسطو در حوزه‌های علمی مسیحیت به‌ویژه در قرون وسطی و نزد متکلمان مسیحی رونقی عجیب داشت

● با ظهور دوران تجدد و نوزایی (رنسانس) در اروپا، بعضی از صاحب‌نظران مانند فرانسیس بیکن انگلیسی و رنه دکارت فرانسوی منطق ارسطویی را طرد کردند و در برابر آن موضع گرفتند.

● تدریجاً «تحقیق» در منطق ارسطو رونق خود را باز یافت به‌گونه‌ای که به‌صورت دانشی نو و با نام «**منطق جدید**» به‌دست **گوتلوب** فرگه فیلسوف و منطق‌دان معروف آلمانی به‌طور جامع و کامل تدوین گردید.

● پس از وی بزرگ‌ترین قدم در پیشبرد منطق جدید با انتشار سه جلد کتاب به‌نام اصول ریاضیات با تلاش دو فیلسوف و ریاضی‌دان انگلیسی، **برتراند راسل** و **وایتهد** برداشته شد. این کتاب موجب ایجاد تحولی بزرگ در منطق ریاضی شد.

مؤلف منطق

● مشهور صاحب‌نظران، **مدون علم منطق** را حکیم یونانی "**ارسطاطالیس**" می‌دانند.

● به نظر ایشان، کشف و تدوین یک علم لزوماً به معنای خلق و ابداع آن نیست؛ چه اینکه خداوند قوانین و قواعدی را به صورت تکوینی در دستگاه اندیشهٔ انسان نهاده است و **ارسطو** نخستین کسی است که این قوانین را کشف و قواعد منطقی تفکر را به عنوان مجموعه‌ای مدون گردآوری و تألیف کرده است.

● قول غیر مشهوری نیز در باب مؤلف منطق وجود دارد که بر اساس آن مدون منطق ارسطو نبوده، بلکه پیش از تولد این دانش در یونان، قواعد صحیح اندیشه به دست **دانشمندان مشرق‌زمین** به ویژه **دانشمندان ایرانی**، صورت گرفته و پس از فتنهٔ اسکندر به یونان انتقال یافته و ارسطو تنها به جمع‌آوری و تنظیم آنها پرداخته است.

طبقه‌بندی آموزشی کتابهای منطقی

● دانشمندان مسلمان کتابهای منطقی بسیاری نگاشته‌اند.

● برخی به انگیزهٔ گزارشی مختصر از این علم و بعضی به منظور شرح و بسط مسائل منطقی و برخی دیگر نیز به جهت توسعه و نکته‌سنجیهای دقیق منطقی نگاشته شده است.

می توان کتابهای منطقی را در سه ردیف زیر طبقه بندی کرد:

منطق ابتدایی	منطق متوسط	منطق عالی
الکبری فی المنطق تألیف میر سید شریف جرجانی	البصائر النصیریة از زین الدین عمر بن سهلان ساوی	منطق شفا از ابن سینا، منطق اشارات از ابن سینا
الحاشیة علی تهذیب المنطق للتفتازانی تألیف عبدالله بن شهاب الدین یزدی	شرح الشمسیه از قطب الدین رازی	شرح منطق اشارات از فخرالدین رازی
الآلی المنتظمه تألیف ملا هادی سبزواری؛	نجات ابن سینا، دانشنامه علائی از ابن سینا	تعدیل المعیار فی نقد تنزیل الأفكار، اساس الاقتباس و شرح منطق اشارات از خواجه نصیرالدین طوسی
المنطق تألیف محمدرضا مظفر؛	دره التاج از قطب الدین شیرازی	شرح المطالع از قطب الدین محمد بن رازی
رہبر خرد تألیف محمود شهابی	الأسرار الخفیة از علامه حلّی	بخش منطق کتابهای حکمة الإشراف و التلویحات و المشارع و المطارحات از شیخ شهاب الدین سهروردی
منطق صوری تألیف محمد خوانساری.	اللمعات المشرقیة فی الفنون المنطقیة، منطق نوین و رسالہ فی التصور و التصدیق از صدر المتألهین	کشف الاسرار عن غوامض الأفكار از خونجی
		الجوهر النضید فی شرح التجرید از علامه حلّی
		ارغنون از ارسطو

نکات:

- ۱- تاریخ تولد "منطق تکوینی" با تاریخ تولد انسان عاقل مقارن است.
- ۲- "منطق تدوینی" چهار قرن قبل از میلاد و در سرزمین یونان متولد شد.
- ۳- مدون علم منطق ارسطو است.
- ۴- بستر تاریخی و فضای فکری پیدایش دانش منطق در یونان، با متفکرانی که سوفیست نامیده می‌شدند، ارتباط مستقیم دارد.
- ۵- منطق پس از ورود در حوزه فرهنگ اسلامی، به سرعت در میان مسلمانان گسترش یافت.
- ۶- دانشمندان مسلمان با دسته‌بندیها، تنقیح مباحث، شرح و تفصیل و افزودن بحثهای دقیق به پیشبرد منطق همت گماردند.
- ۷- پس از حمله مغول، تعداد منطق‌دانان معروف به شدت رو به کاهش نهاد.
- ۸- منطق ارسطو در حوزه‌های مسیحیت، به ویژه در قرون وسطی و نزد متکلمان، رواج داشت، ولی با ظهور تجدد در اروپا، دو - سه قرن با بی‌مهری دانشمندان غربی روبه‌رو شد، اما به تدریج رونق مجدد یافت؛ به گونه‌ای که به عنوان سرمایه اصلی تدوین "منطق جدید" مورد توجه قرار گرفت.
- ۹- اولین بار "منطق جدید" را "گوتلوب فرگه" به طور جامع و کامل بنیان نهاد.
- ۱۰- از یک نگاه می‌توان کتابهای منطقی را به لحاظ آموزشی در سه دسته جای داد.

موفق باشید